

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора кафедри соціальної роботи **Онипченко Оксани Ігорівни** про дисертаційне дослідження **Бодрової Ірини Олександрівни** «Професійне самовизначення майбутніх соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 231 Соціальна робота, галузь знань 23 Соціальна робота

Актуальність обраної теми, та її зв'язок з відповідними планами галузей науки. У сучасних умовах соціально-економічної та політичної кризи, що склалися в Україні, підвищуються вимоги до професіоналізму фахівців професій соціономічного типу, особливо соціальної роботи, що стимулює пошуки нових підходів до професійної підготовки майбутніх фахівців. Погоджуємося з позицією здобувачки стосовно того, що, завдяки реформуванню системи освіти, трансформації ринку праці, а також переосмислення молоддю ціннісно-мотиваційних прагнень, відбулися зміни у змісті й процесі професійного самовизначення особистості.

Слід відмітити, що в умовах війни суттєво зростає роль соціального працівника, оскільки саме він надає вразливим категоріям населення кваліфіковану допомогу та сприяє відновленню їх життєздатності, соціального функціонування.

Актуальність теми дисертаційної роботи Бодрової І. О. зумовлена низкою суперечностей:

– між потребою суспільства у висококваліфікованих кадрах зі стійким професійним самовизначенням та недостатньою теоретичною і методичною розробкою проблеми професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти;

– між наявними інноваційними технологіями у процесі яких формується професійне самовизначення та недостатнім рівнем їх упровадження в освітній процес закладу вищої освіти;

– між необхідністю цілеспрямованого формування професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників у закладі вищої освіти та відсутністю обґрунтованого науково-методичного забезпечення цього процесу.

Окреслене вище висуває нові виклики і завдання перед системою вищої освіти, що передбачає перегляд системи підготовки високопрофесійних соціальних працівників та актуалізує проблему формування професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації затверджена Вченою радою Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 3 від 28.01.2021 р.).

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри соціальної освіти та соціальної роботи Українського державного університету імені Михайла Драгоманова і є складовою комплексної проблеми «Психолого-педагогічні засади професійної підготовки студентів до соціально-педагогічної діяльності».

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх достовірність.

Аналіз матеріалів дисертаційного дослідження дає підстави для висновку щодо обґрунтованості та достовірності наукових положень і висновків. Це підтверджується теоретико-методологічною обґрунтованістю вихідних положень дослідження, комплексним застосуванням наукових методів, апробацією та позитивними результатами впровадження матеріалів дисертації в освітній процес.

Аналіз основних положень змісту дисертації свідчить про досягнення здобувачкою мети і розв'язання висунутих завдань.

Зміст анотації, поданої українською та англійською мовами, відображає зміст дисертації та висвітлює суттєві її аспекти та основні положення.

Кількість та обсяг опублікованих праць переконує в належній апробації та впровадженні основних положень дослідження.

Матеріали дисертації пройшли необхідну апробацію, обговорювалися на науково-практичних конференціях різного рівня.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що *вперше*: визначено сутність поняття «професійне самовизначення майбутніх соціальних працівників» як інтегроване особистісне утворення майбутнього соціального працівника; теоретично обґрунтовано і розроблено технологію формування професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти; визначено критерії (гностичний, мотиваційно-ціннісний, діяльнісний), показники та рівні (проактивний, активний, реактивний) сформованості професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників; *уточнено*: сутність понять «самовизначення», «соціально-орієнтована діяльність», «волонтерська діяльність» в контексті формування професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників; *подальшого розвитку набули*: зміст та організаційні форми соціально-орієнтованої діяльності, спрямовані на формування професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у розробленні та практичній реалізації технології формування професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти; розробці й апробації курсу «Від професійного самовизначення до професійної самореалізації».

Теоретичні положення та практичні напрацювання, науково-методичні матеріали, що викладені в дисертації, можуть бути використані викладачами в освітньому процесі закладів вищої освіти, кураторами груп під час організації соціально-орієнтованої діяльності студентів.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (довідка № 219 від 24.10.2023 р.); ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний

університет» (довідка № 01-10-467 від 01.09.2023 р.), Бердянський державний педагогічний університет (довідка № 67-08/477 від 05.09.2023 р.).

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях. Апробація результатів дослідження здійснювалася на наукових конференціях різного рівня. Основні результати дисертаційної роботи викладено в 16 публікаціях автора, із яких 6 відображають основні наукові результати дисертації (одна з них у закордонному науковому виданні міжнародної наукометричної бази Web of Science), 10 – апробаційного характеру.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні та практичній реалізації технології формування професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти; розробці й апробації курсу «Від професійного самовизначення до професійної самореалізації».

Теоретичні положення та практичні напрацювання, науково-методичні матеріали, що викладені в дисертації, можуть бути використані викладачами в освітньому процесі закладів вищої освіти, кураторами груп під час організації соціально-орієнтованої діяльності студентів.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення та результати дослідження представлені на науково-практичних конференціях різного рівня: міжнародних – «Сучасні аспекти розвитку науки та техніки в умовах війни» (Одеса, 17.07.2023 р.), «Розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи: методологія та технології» (Київ, 11–12.03.2022 р.), «Проблеми особистості в сучасній науці: результати та перспективи дослідження» (Київ, 22–23.04.2021 р.), «Modernization of the educational system: world trends and national peculiarities in a pandemic» (Kaunas, 19.02.2021 р.), «Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології» (Запоріжжя, 5–6.02.2021 р.), «Роль і місце психології і педагогіки у формуванні сучасної особистості» (Харків, 15–16.01.2021 р.), «Social function of science, teaching and learning» (Bordeaux, France, 14–17.12.2020 р.); всеукраїнських – «Третій

рівень освіти в Україні: особливості підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів у сучасних умовах війни» (Одеса, 27.06–07.08.2022 р.); науково-практичних – «Дитина у тривожному середовищі: розвивальні та відновлювальні практики» (Київ, 31.05–01.06.2021 р.). Результати дослідження обговорювалися та дістали позитивну оцінку на засіданнях кафедри соціальної освіти та соціальної роботи Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (2018–2022 рр.).

Оцінка змісту дисертації та її завершеність. Обраний дисертанткою науково-категоріальний апарат відповідає змісту роботи. Чіткими та виваженими є об'єкт, предмет, мета, завдання, що мають логічний і цілком обґрунтований характер. Структура дисертаційної роботи є логічною. Робота складається з анотацій українською й англійською мовами, вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та 7 додатків. Загальний обсяг роботи становить 215 сторінок, з них основного тексту – 177 сторінок. Робота містить 12 рисунків, 19 таблиць.

У вступі дисертації обґрунтовано актуальність проблеми дослідження, представлено його методологічний апарат, викладено відповідні структурні елементи – мету, завдання, предмет і об'єкт дослідження, розкрито наукову новизну і практичне значення отриманих результатів.

У першому розділі «Теоретичні засади формування професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти» проведено теоретичний аналіз наукових джерел вивчення проблеми формування професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти; систематизовано понятійний апарат дослідження, до складу якого увійшли: «самовизначення», «самовизначення особистості», «професійне самовизначення особистості», «професійне самовизначення майбутніх соціальних працівників»; зроблено висновок, що професійне самовизначення є системою розвитку професійних умінь і навичок особистості.

Зазначено, що процес формування професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників в процесі здобуття вищої освіти, пов'язаний із створенням умов, за яких можливим є усвідомлення студентами необхідності їхнього розвитку, теоретичне пізнання та практична реалізація знань у процесі професійної підготовки.

Визначено критерії професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників: (мотиваційно-ціннісний, гностичний, діяльнісний). Для оцінки ступеня сформованості професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників визначено відповідні показники, рівні сформованості професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників (проактивний, активний, реактивний) та розкрито їх зміст.

У другому розділі «Організаційно-методичні засади формування професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти» проведено констатувальний етап експерименту, що засвідчив недостатній рівень сформованості у майбутніх соціальних працівників професійного самовизначення, який пов'язаний із прогалинами у знаннях студентів щодо сутнісних характеристик та значення професійного самовизначення для особистості студента, а також недостатнім рівнем сформованості деяких аспектів емоційного інтелекту.

Теоретично обґрунтовано модель формування професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти, яка становить сукупність взаємопов'язаних елементів: соціального замовлення, мети, змісту, принципів, форм, методів, засобів, результату.

Визначено, що ефективним у формуванні професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників є запровадження в освітній процес курсу «Від професійного самовизначення до професійної самореалізації», участь студентів у школі соціального лідерства, волонтерських групах.

Обґрунтовано організаційно-педагогічні умови формування професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників в умовах

закладу вищої освіти, а саме: виявлення та оцінка вихідного стану ставлення майбутніх соціальних працівників до професійного самовизначення і просоціальної діяльності; розробка навчально-методичного забезпечення щодо формування професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників; формування волонтерської допомоги, груп соціальної допомоги з урахуванням професійного самовизначення студентів; створення інтерактивного соціально-педагогічного середовища щодо формування професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників; аналіз і оцінка результатів на основі ціннісних рефлексів майбутніх соціальних працівників.

Результативність та педагогічну ефективність розробленого змісту, форм, методів, засобів як складових технології формування професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти доведено кількісно-якісними змінами у рівнях сформованості професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників. Показники сформованості досліджуваного феномену в експериментальних групах на контрольному етапі дослідження значно перевищують показники контрольних груп студентів і в декілька разів перевищують відповідні показники, здобуті на констатувальному етапі дослідження.

Текст дисертації супроводжується таблицями, рисунками, що висвітлюють отримані під час дослідження напрацювання. Кожна з таблиць є результатом узагальнення та систематизації теоретичного й практичного матеріалу, що свідчить про якісний рівень дослідження. Ґрунтовним та доречним є використання методів математичної статистики, графічного зображення кількісних та якісних даних, отриманих у ході констатувального та формувального етапів експерименту.

Висновки до кожного розділу та загальні висновки логічні й послідовні, вичерпно та різнобічно розкривають сформульовані завдання.

Робота Бодрової І. О. чітко структурована із дотриманням академічних вимог до оформлення дисертаційних досліджень. Всі частини логічно

з'єднані за змістом і послідовно вирішують поставлені перед дослідженням завдання. Сформульовані висновки віддзеркалюють основний зміст дисертації. Отримані результати мають як теоретичне, так і практичне значення та можуть бути використані в освітньому процесі закладів вищої освіти.

Дисертаційна робота Бодрової І. О. є завершеним і цілісним дослідженням.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. У цілому позитивно оцінюючи наукове і практичне значення здобутих Бодровою І. О. результатів, необхідно відмітити деякі дискусійні положення, а також висловити окремі побажання:

1. Запропоновані дисертанткою форми та методи професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти є слушними і заслуговують на увагу. Проте, варто було б на етапі експериментальної роботи більш системно подати заявлені форми та методи відповідно до визначених показників.

2. Дисертанткою розроблено та запроваджено практичний курс «Від професійного самовизначення до професійної самореалізації» в структурі формування професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників. На наш погляд, варто було б представити розгорнуту програму цього освітнього компоненту для подальшого впровадження в інших закладах вищої освіти, що готують фахівців соціальної сфери.

3. В розділі 2 «Організаційно-методичні засади формування професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти» дисертанткою аналізуються навчальні плани освітньо-професійної підготовки майбутніх соціальних працівників та робочі програми навчальних курсів вітчизняних закладів вищої освіти. На наш погляд, робота значно б виграла, якби було проаналізовано досвід зарубіжних закладів вищої освіти щодо формування професійного

самовизначення у майбутніх соціальних працівників, враховуючи процеси інтеграції та академічної мобільності.

4. Позитивно оцінюючи виокремлені дослідницею технології формування професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти професійного самовизначення (§ 2.3 дисертації) та механізми їх реалізації, вважаємо, що при аналізі механізмів їх упровадження вартувало більше уваги звернути на різноманітні види практик, які не тільки є вагомим чинником підготовки майбутніх соціальних працівників, але й полігоном апробації їх готовності до професійного самовизначення.

5. Дисертаційне дослідження значно б виграло за умови відображення ідеї зміцнення співпраці ЗВО з соціальними і соціально-педагогічними установами, що спільно вирішують завдання формування професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників.

Підсумовуючи аналіз дисертації зазначимо, що висловлені зауваження не знижують загального позитивного враження від дисертаційного дослідження Бодрової Ірини Олександрівни «Професійне самовизначення майбутніх соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти» та мають рекомендаційний характер.

Загальний висновок. Дисертаційна робота **Бодрової Ірини Олександрівни «Професійне самовизначення майбутніх соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти»** подану на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 231 Соціальна робота, галузь знань 23 Соціальна робота за своїми актуальністю, науково-теоретичним рівнем, новизною постановки та розв'язанням проблем, практичним значенням відповідає вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 (із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р.) та п. 10 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою

Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 № 167, Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами, внесеними відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 21 березня 2022 року № 341), а її авторка Бодрова Ірина Олександрівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 23 Соціальна робота за спеціальністю 231 Соціальна робота.

Офіційний опонент

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи
КОМУНАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ «ХАРКІВСЬКА
ГУМАНІТАРНО-
ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ»
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

Оксана ОНИЩЕНКО

Підпис	<i>Оксана Онущенко</i>
Засвідчую	<i>Світлана Попова</i>
Начальник відділу кадрів	<i>[Signature]</i>
« ___ »	20 ___ рік